

Фінансовий потенціал реального сектора економіки регіону: підходи до формування та використання

Подано теоретичні основи формування та використання фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону. Проаналізовано зміст поняття «фінансовий потенціал». Запропоновано авторське бачення розуміння поняття «фінансовий потенціал реального сектору економіки регіону» та його структурних елементів. Запропоновано та обгрунтовано доцільність застосування показників вартості підприємств в якості критерію ефективності використання їх фінансового потенціалу.

Ключові слова: формування, використання, фінансовий потенціал, реальний сектор, регіон, ефективність.

В умовах післякризового відновлення економіки метою нової регіональної політики стає формування ефективних регіональних соціально-економічних систем, усунення соціально-економічної диференціації, в першу чергу, за рахунок власних фінансових можливостей, залучення регіонів до міжнародної співпраці тощо. В цьому контексті посилюється роль регіональних фінансів, а питання ефективного управління фінансовими потоками, нарощення фінансових можливостей регіону та підвищення ефективності використання наявних ресурсів набувають особливої ваги.

Підвищений інтерес до підприємств регіону як до лідера і каталізатора технологічно-інноваційних перетворень в економіці робить актуальною проблему оцінки можливостей реального сектору у прискоренні сучасних трансформаційних процесів, забезпеченні життєвих інтересів регіону та зростанні соціально-економічних стандартів. В умовах глобалізації виробництва, розвитку сучасних комунікаційних інформаційних технологій фінансові ресурси стають найбільш рухливими економічними ресурсами, що визначають динаміку й результати діяльності промислових підприємств, адже вони формують потужний фінансовий потенціал для оперативного й стратегічного впливу на виробничо-господарську ситуацію щодо швидкої зміни кон'юнктури внутрішнього й зовнішнього ринків.

У цьому контексті особливої актуальності набувають питання теоретико-методологічних аспектів *формування та підвищення ефективності використання фінансового потенціалу* реального сектору економіки регіону¹, пошук потенційних резервів, а також розробка дієвих механізмів мобілізації та раціонального інвестування. Багатоаспектність та недостатня дослідженість вищезазначених проблем зумовила логіку викладення матеріалу.

Проблематика дослідження сутності фінансового потенціалу підприємств регіону та механізмів його формування і використання є сферою наукових до-

© Г. В. Возняк, 2012.

¹ Під реальним сектором економіки автор розуміє сукупність галузей економіки, що займаються випуском продукції та надання послуг, за винятком фінансово-кредитних операцій, які стосуються фінансового сектору економіки. Під галуззю – сукупність підприємств, згрупованих за видами діяльності.

сліджень багатьох вчених. Так, І. Брітченко, Н. Краснокутська, Л. Федулова, П. Єгорова, П. Комарецька, Ю. Сердюк-Копчекчі, Е. Терещенко у своїх працях досліджують теоретичні аспекти фінансового потенціалу. Територіальне розміщення фінансових ресурсів та взаємозв'язок цього процесу з формуванням фінансового потенціалу регіонів вивчають З. Герасимчук, Л. Петкова, С. Шумська, В. Ходаківська. Участь інститутів фінансового ринку в акумулюванні і регіональному перерозподілі фінансових ресурсів детально досліджують О. Барановський, С. Рогачов, О. Дзюблюк, Б. Луців, І. Лютий, С. Наumenкова та ін.

Незважаючи на вагомні результати наукових розробок вчених-економістів варто зазначити, що низка теоретико-методологічних та практичних питань щодо формування та використання фінансового потенціалу реального сектора економіки регіону ще не отримали належного наукового обґрунтування і вирішення, а управління фінансовим потенціалом підприємств усе ще не вирізняється комплексністю та системністю вирішення проблем, що в свою чергу не сприяє досягненню фінансової самодостатності регіону. Окреслені питання і обумовили потребу в дослідженні комплексної наукової проблеми формування та ефективного використання фінансового потенціалу реального сектора економіки регіону.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів щодо розуміння суті фінансового потенціалу реального сектора економіки регіону, принципів його формування та використання.

Перш ніж перейти до обґрунтування наукової проблеми формування та використання фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону, необхідно визначитись із змістовним наповненням поняття «фінансовий потенціал реального сектору економіки регіону», оскільки воно є ключовим у даному дослідженні.

Проведений в роботі аналіз теоретичного матеріалу з проблеми визначення фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону свідчить, що більшість сучасних досліджень стосуються окремих аспектів поняття «потенціал», а саме:

- прихильники *ресурсного підходу* фінансовий потенціал підприємств визначають як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими вони можуть розпоряджатися для здійснення поточних та перспективних витрат. Ці ресурси беруть участь у виробничо-господарській діяльності та залучаються для фінансування певних стратегічних напрямів розвитку підприємства, чим і забезпечують можливість трансформації ресурсного та виробничого потенціалів у результати діяльності підприємства [1-6];
- ототожнювати фінансовий потенціал підприємств з *відносинами*, що виникають на підприємствах з метою досягнення максимально можливого фінансового результату, запропонували прихильники іншого напрямку [7];
- розуміння під фінансовим потенціалом підприємств «сукупності *можливостей*, які визначаються наявністю і організацією використання фінансових ресурсів», закладене в дослідженнях К. Ільїної [8].

Таким чином, незважаючи на різноманітність інтерпретацій даного поняття, можна виділити кілька моментів, характерних для більшості підходів:

по-перше, ототожнення фінансового потенціалу підприємств з сукупністю фінансових ресурсів не зовсім коректне, оскільки, ґрунтуючись на ресурсній кон-

цепції, такі визначення не враховують тієї особливості фінансового потенціалу, що він проявляється у двох формах – реальній та уявній;

по-друге, забезпечення підприємств фінансовими ресурсами радше є характеристикою фінансового стану підприємств та їх стійкості, а не потенційних можливостей, а тому такі визначення мають дещо односторонній характер;

по-третє, намагання показати, що фінансовий потенціал – це особливий видовий прояв потенціалу, якому властиві не тільки статичність, але й здатність бути рушійною силою реалізації сукупного, економічного потенціалу.

Поширена думка, що фінансовий потенціал варто розглядати не тільки як здатність підприємств залучати та раціонально використовувати фінансові ресурси, але й як важливу відтворювальну складову виробничих потужностей підприємств, адже в міру зростання виробничих потужностей підприємств зростає їх фінансовий потенціал, що своєю чергою сприяє зростанню їх конкурентоздатності та стійкості. Цілком зрозуміло, що зростання доходів підприємств розширює внутрішні джерела інвестицій (підвищує інвестиційну надійність та привабливість підприємств для зовнішніх інвесторів). Іншими словами, фінансовий потенціал підприємств є характеристикою їх фінансової незалежності, стійкості та кредитоздатності.

На підставі критичного аналізу сучасних теоретичних підходів автор пропонує *фінансовий потенціал реального сектору економіки регіону* розглядати як динамічне поєднання наявних (реальних та нереалізованих) фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні підприємств регіону та беруть участь у виробничо-господарській діяльності, а також потенційних можливостей їх залучення (здатність) й ефективного використання з метою забезпечення стійкого² та збалансованого розвитку підприємств.

Фінансовий потенціал підприємств регіону автор розглядає як складну динамічну систему, що об'єднує в собі як просторові, так і тимчасові характеристики, концентрує різні рівні зв'язків та відносин, має певні закономірності розвитку. На підтвердження вищевикладеного підходу наведемо такі міркування:

- фінансовий потенціал відображає минуле, являє собою сукупність властивостей, нагромаджених системою у процесі її становлення і таких, що зумовлюють можливість її функціонування та розвитку. В цьому контексті «фінансовий потенціал підприємств» набуває значення «ресурсу»;
- фінансовий потенціал є характеристикою практичного застосування та використання наявних можливостей, що забезпечує розмежування реалізованих та нереалізованих можливостей. У цій «іпостасі» фінансовий потенціал підприємства набуває значення «резерву»;
- фінансовий потенціал підприємства орієнтований на розвиток. Будучи єдністю стійкого і мінливого станів, потенціал містить можливі елементи майбутнього розвитку.

Розглядаючи фінансовий потенціал підприємств як систему, доцільно виділити основні характеристики, властиві системі, а саме:

² Стійкість підприємств, як відомо, досягається за умов: раціональної структури капіталу, достатності власного капіталу, наявності якісних активів, достатнього рівня рентабельності з урахуванням операційного та фінансового ризику, достатньої ліквідності та широких можливостей залучення коштів.

- *цілісність*, що проявляється у підпорядкуванні всіх елементів системи спільній меті, причому зміна структури, зв'язків та поведінки одного її структурного елемента провокує зміну системи загалом;
- *системність* (емерджентність) проявляється в тому, що сукупне функціонування взаємозв'язаних елементів системи породжує якісно нові функціональні властивості системи, тобто система не є простою сукупністю елементів;
- *ієрархічність* означає, що фінансовий потенціал реального сектору виступає підсистемою у системі вищого рівня (надсистемі), а кожний її структурний елемент одночасно розглядається як підсистема. Фінансовий потенціал реального сектору економіки регіону є складною, ієрархічною, стохастичною (виходячи із характеру взаємозв'язків) системою, оскільки, з одного боку, він складається із фінансових потенціалів підприємств, розміщених на його території, а з іншого – є інтегральним елементом загальнонаціонального фінансового потенціалу (рис. 1).

Ця система має певні закономірності розвитку, від уміння використання яких вирішальною мірою залежить ефективність функціонування підприємств:

- фінансовий потенціал підприємств визначається його реальними фінансовими можливостями у сфері фінансово-економічної діяльності, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин;
- можливості будь-якого підприємств здебільшого залежать від наявності фінансових ресурсів і фінансових резервів, не залучених у виробництво та діяльність. Тому фінансовий потенціал підприємств характеризується також і певним обсягом фінансових ресурсів, як залучених у виробництво й діяльність, так і ні, але підготовлених для використання;
- фінансовий потенціал підприємств визначається не тільки наявними фінансовими можливостями, але ще й навичками різних категорій персоналу до його використання з метою виробництва продукції, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку підприємств;
- рівень і результати реалізації фінансового потенціалу підприємства (обсяги виробленої продукції або отриманого доходу (прибутку)) визначаються також формою підприємництва та адекватною їй організаційною структурою.

На сьогодні стійкий економічний розвиток регіонів значною мірою визначається ефективністю фінансово-кредитних відносин і здебільшого обумовлений фінансовою стабільністю суб'єктів господарювання, а тому питання формування та використання фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону набувають особливої ваги.

У представленому дослідженні автор виходить з того, що *формування фінансового потенціалу* підприємств регіону – це безперервний процес створення потенціалу шляхом прийняття оперативних, тактичних та стратегічних управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стійкого та збалансованого розвитку підприємств. Важливо зазначити, що реальний процес формування фінансового потенціалу підприємств перебуває під впливом багатьох факторів ризику та невизначеності.

Досліджуючи питання фінансового забезпечення адміністративно-територіальних одиниць у контексті їх динамічного розвитку, необхідно акцентувати увагу на *наявних проблемах* формування фінансового потенціалу реального

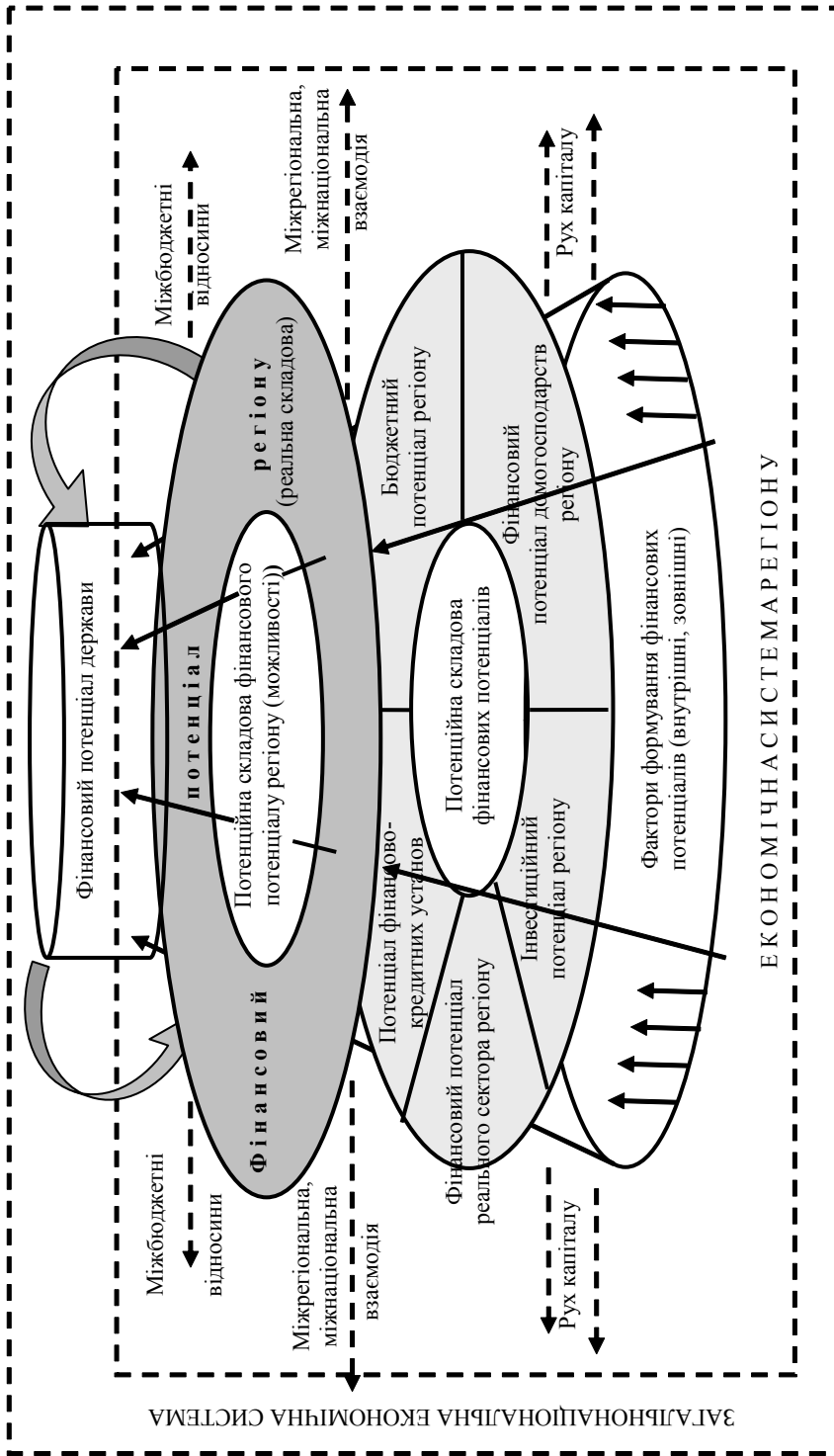

Рис. 1. Співвідношення фінансових потенціалів різних ієрархічних

сектору (як структурної складової фінансового потенціалу регіону), які лежать у площинах:

- обмеженості використання власних коштів підприємств як інвестиційного ресурсу внаслідок високої частки збиткових підприємств; застосування застарілих норм амортизаційних відрахувань та спрямування амортизаційних фондів на поточне споживання; відсутності стимулів для інвестування у технологічне переобладнання виробництв;
- дефіциту банківських кредитів для промисловості; високі процентні ставки за кредитами; збитковість діяльності банків і зростання частки проблемних кредитів;
- повільного залучення іноземних інвестицій у промисловість; технологічні, галузеві, регіональні деформації при їх розподілі, що обумовлено незадовільним інвестиційним кліматом в Україні; високим рівнем тінізації економіки; незахищеністю прав інвесторів;
- нерозвиненості альтернативних джерел фінансування промисловості (фінансового лізингу, спільного інвестування) внаслідок недосконалості нормативно-правової бази їх використання; низького рівня захисту прав інвесторів щодо отримання дивідендів та повернення вкладених інвестицій; невідповідності фінансової звітності українських компаній міжнародним стандартам;
- відсутності прозорої структури управління у багатьох українських підприємствах;
- неефективної бюджетної підтримки структурних змін у промисловості через значні розміри бюджетного дефіциту; відсутності єдиної узгодженої стратегії розвитку промисловості; відсутності уніфікованої класифікації високо-технологічних товарів.

Процес формування фінансового потенціалу реального сектору регіону може вибудовуватися на принципах ресурсного (ґрунтується на методах кількісної інтерпретації отриманих фінансових результатів та залучення прихованих можливостей (резервів), тобто критерієм нарощування величини фінансового потенціалу є зростання обсягів фінансових ресурсів) або результативного (досягнення високих результатів розвитку при фіксованому обсязі фінансових ресурсів, при цьому перевага надається виявленню потенційних можливостей кожного виду фінансових ресурсів) підходів. Зауважимо, що обидва підходи не є довершеними, мають як позитиви, так і негативи, а отже їх слід розглядати як взаємодоповнюючі.

Формування ефективних, адаптованих до сучасних умов розвитку, фінансових відносин у регіоні неможливе без комплексного і системного дослідження структурних³ елементів фінансового потенціалу реального сектору економіки (рис. 2). Варто зазначити, що на сьогодні в наукових колах не сформовано однозначної думки щодо структури фінансового потенціалу реального сектору регіону. В даному дослідженні структуру фінансового потенціалу реального сектору формує *реальна* (наявні ресурси) та *потенційна* (можливості) складові. Реальна складова включає сукупні фінансові ресурси підприємств, які забезпечують їх функціонування та розвиток; *потенційна*

³ Під структурною системою розуміють мережу найсуттєвіших, стійких (інваріантних) зв'язків між елементами

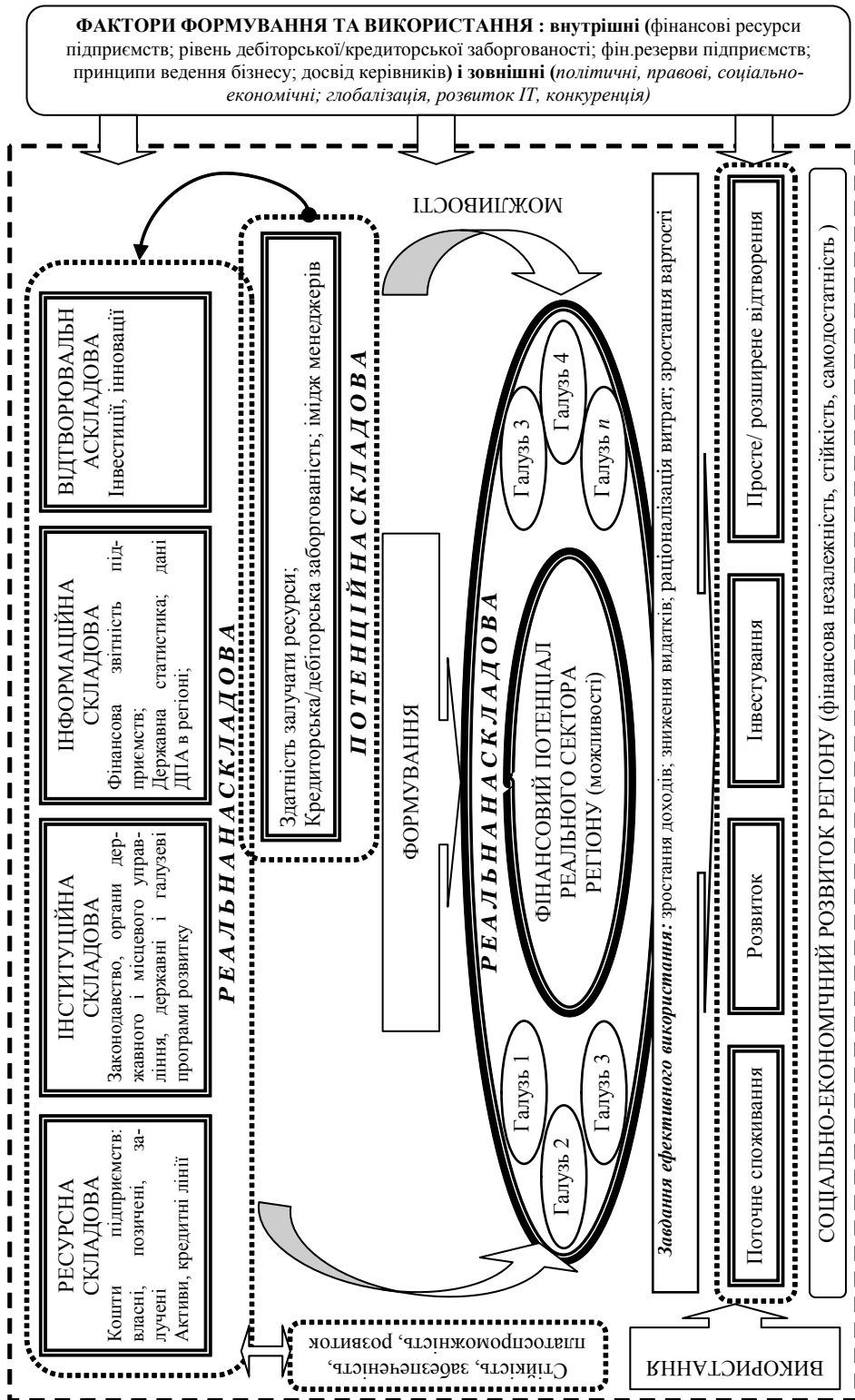

Рис. 2. Формування та використання фінансового потенціалу реального сектору

складова – це фінансові «резерви» підприємств, які за певних умов можуть бути залучені в обіг.

У структурі фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону виділяють:

- ресурсну складову;
- інституційну складову;
- інформаційну складову;
- відтворювальну складову.

На думку автора, за своєю суттю фінансовий потенціал підприємств визначається не просто сукупністю фінансових ресурсів і можливостей, а їхньою органічною єдністю. Водночас фінансовий потенціал більш високого ієрархічного рівня не можна розглядати як суму потенціалів в силу синергетичних властивостей складних систем (такі властивості мають місце внаслідок взаємодії елементів системи і не спостерігаються в окремо взятих елементах). Виходячи з цього, можна припустити, що фінансовий потенціал галузі перевищує за своєю величиною суму фінансових потенціалів окремих економічних суб'єктів. Існування зворотного зв'язку теж має місце: фінансовий потенціал підприємства багато в чому визначається фінансовим потенціалом регіону в якому розташоване підприємство.

Важливо зауважити, що в умовах глобалізованого світового господарства при розгляді фінансового потенціалу підприємств, що розташовані на території регіону, місце формування та використання фінансових ресурсів неможливо обмежити географічно, позаяк ці агенти самостійно визначають місце своєї діяльності за власним бажанням, а отже неможливо чітко визначити належність чи неналежність фінансових ресурсів до фінансового потенціалу саме цього конкретного регіону. В результаті, умова локалізації фінансових ресурсів у межах регіону не дозволяє однозначно стверджувати, що ці ресурси будуть використані у межах регіональної економічної системи (на її користь).

Ступінь забезпеченості фінансовими ресурсами реального сектору економіки регіонів залежить не тільки від здатності підприємств формувати та нарощувати фінансовий потенціал, але й від грамотної та ефективної політики використання фінансових ресурсів. Питання ефективного використання фінансового потенціалу підприємств регіону, на думку автора, об'єктивно визначаються єдністю і взаємною залежністю процесів у сфері фінансових відносин та у сфері організаційно-управлінських форм підприємств.

Ефективність використання фінансового потенціалу реального сектору економіки регіону може бути забезпечена шляхом якісного управління фінансовими ресурсами, причому комплексна система управління фінансовим потенціалом підприємств повинна включати як підсистему управління формуванням, так і підсистему управління використанням потенціалу (як в операційній, так і в інвестиційній діяльності). Говорячи про можливості управління фінансовим потенціалом, необхідно враховувати високу ступінь організації фінансових ресурсів кожного суб'єкта господарювання.

Фінансовий потенціал визначає можливості підприємств у самофінансуванні, а також характеризує можливості у найефективнішому використанні власних, позикових та залучених коштів (наявних та потенційних). Тому, визначаючи основні напрями ефективного використання фінансового потенціала

лу підприємств регіону, необхідно враховувати, що регіон – це не просто єдиний господарський комплекс, а сукупність господарських комплексів суб'єктів господарювання. Це означає, що вектор розвитку регіону об'єктивно не може одночасно співпадати з вектором розвитку підприємств, що входять до його складу. Тому існує проблема узгодження напрямів розвитку підприємств (формування та використання фінансових ресурсів) з напрямками розвитку регіону в цілому, відтак – і розробка відповідної узагальненої концепції, яка б інтегрувала спрямування фінансових ресурсів усіх учасників регіональних процесів. Це по-перше.

По-друге, має бути чітке розуміння певних факторів. Які витрати є пріоритетними для підприємств? Для регіону? Якою повинна бути концентрація фінансових ресурсів (рівень)? Адже правильність вибору пріоритетів дозволить уникнути «розпорошення коштів», сприятиме забезпеченню фінансової стійкості та конкурентоспроможності підприємств, і як наслідок – забезпечення соціально-економічних стандартів регіону.

На думку автора, критерієм ефективного використання фінансового потенціалу підприємств регіону може бути зростаюча динаміка їх ринкової вартості (*капіталізація*). Такий підхід дозволяє враховувати умови господарської діяльності як окремого підприємства, галузі, так і економіки регіону в цілому. Важливо зауважити, що при оцінці ефективності використання фінансового потенціалу підприємств регіону необхідно визначити систему показників, які б об'єктивно характеризували ефективність використання окремих видів фінансових ресурсів. Йдеться, насамперед, про вартісні показники.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що:

- 1) комплексна наукова проблема формування та використання фінансового потенціалу підприємств регіону має важливе теоретичне та практичне значення, оскільки її результати дали б можливість виявити внутрішні негаразди, уникнути зайвих фінансових ризиків інвесторам, а отже, підвищити стабільність та збалансованість реального сектору;
- 2) на думку автора, процеси формування фінансового потенціалу підприємств регіону доцільно вибудовувати на принципах ресурсного або результативного підходів (які слід розглядати як взаємодоповнюючі), причому з позицій забезпечення власного розвитку та з позицій впливу на формування фінансового потенціалу регіону;
- 3) ефективність використання фінансового потенціалу реального сектору є важливим фактором забезпечення платоспроможності, кредитоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості підприємств, оскільки сприяє досягненню високого рівня конкурентних переваг. Оцінка ефективності використання фінансового потенціалу підприємств реального сектору економіки регіону є необхідною для прийняття управлінських рішень, спрямованих на виявлення причин збитковості та ідентифікації фінансового становища підприємств, а також виявлення резервів зміцнення та нарощування фінансового потенціалу.

Список використаних джерел

1. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посібник] / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексик ; КНЕУ. – К., 2004. – 316 с.

2. Управління потенціалом підприємства : [навч. посібник] / І. З. Должанський, Г. О. Загорна, О. О. Удалих, І. М. Герасименко, В. М. Ращупкіна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.
3. Потенціал підприємства: формування та оцінка : [навч. посібник] / О. К. Добикіна, В. С. Рижков, С. В. Касьянюк, М. Є. Конотько, Т. Д. Костенко, А. А. Герасимова. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.
4. Семенов Г. А. Фінансове планування і управління на підприємствах : [навч. посібник] / Г. А. Семенов, В. З. Бугай, А. Г. Семенов, А. В. Бугай. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
5. Толстых Т. Н. Проблемы оценки экономического потенциала предприятия: финансовый потенциал / Т. Н. Толстых, Е. М. Уланова // Вопросы оценки. – 2004. – №4.
6. Паєнтко Т. В. Налоговое регулирование в контексте формирования финансового потенциала предприятия / Т. В. Паєнтко // Бизнесинформ. – 2006. – №9. – С. 96-98.
7. Фомин П. А. Практический инструментарий управления промышленным предприятием : [монография] / П. А. Фомин, М. К. Старовойтов. – М. : Высшая школа, 2002. – Режим доступа : <http://www.smartcat.ru/Management/PracticIncome.shtml>.
8. Ільїна К. Фінансовий потенціал інноваційного розвитку підприємства / К. Ільїна // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – №19. – С. 256-261.

Возняк Г. В. Финансовый потенциал реального сектора экономики региона: подходы к формированию и использованию.

Поданы теоретические подходы к формированию и использованию финансового потенциала реального сектора экономики региона. Проанализировано содержание понятия «финансовый потенциал». Предложено авторское видение «финансового потенциала реального сектора экономики региона» и его структурных элементов. Обосновывается необходимость использования стоимостных показателей в качестве критериев использования их финансового потенциала.

Ключевые слова: формирование, использование, потенциал, финансовый потенциал, реальный сектор, регион, эффективность.

Voznyak H. V. Financial Potential of the Region's Real Economy: Approaches to Creation and Use.

The theoretical approaches to creation and use of financial potential of the region's real economy have been presented. The concept "financial capacity" has been analyzed. The understanding of the "financial potential of the real economy of region" and its structural elements from the author's point of view has been proposed. The expediency of application of the value added indicators of the enterprise as efficiency criteria of their financial capacity use has been justified.

Key words: formation, use, potential, financial potential, the real sector, region, efficiency.

Надійшло 12.12.2011 р.